

НОВО ЧИТАЊЕ МИЛУТИНА БОЈИЋА

(Јован Делић, *Милутиин Бојић њесник модерне и вјесник авангарде: о њоезији и њоешици Милутиина Бојића*, Вишеград: Андрићев институт, 2020, 379 стр.)

Јован Делић, дописни члан Српске академије наука и уметности и дугогодишњи професор српске књижевности 20. вијека, од 1969. године посвећено се бави изучавањем српске књижевности, о чему свједочи неколико монографија, више од хиљаду огледа, чланака и приказа, објављиваних у часописима и зборницима. Са посебном пажњом се Делић бавио изучавањем српске модерне поезије и прозе, дајући велики и оригинални допринос тумачењу писма Милорада Павића (*Хазарска ѡризма: ѡшумчење ѡрозе Милорада Павића*, 1991), Данила Киша (*Поешички ољеди Данила Киша*, 1995. и *Кроз ѡрозу Данила Киша*, 1997), Иве Андрића (*Иво Андрић – мост и жртва*, 2011), Ивана В. Лалића (*Иван В. Лалић и њемачка лирика*, 2011), док су радови о пјесницима српске модерне (М. Ракићу, Ј. Дучићу, А. Шантићу, С. Пандуровићу и В. П. Дису) штампани у свеобухватној синтези *О ѡоезији и ѡоешици српске модерне* (2008). Треба истаћи и то да се Јован Делић, поред пјесника авангарде (М. Црњанског, М. Настасијевића, Р. Петровића, С. Винавера, М. Дединца, О. Давича, Д. Матића), исцрпно бавио и интерпретацијом позне модернистичке поезије М. Павловића, В. Попе, Љ. Симовића, М. Бећковића, Р. П. Нога, Ћ. Сладоја и других. Дакле, тешко да постоји значајније поетско, приповједачко и романсијерско дјело о којем Делић није оставио писани траг. Из овако богатог научног опуса Јован Делић се пред нама указује као књижевни критичар, изузетан проучавалац индивидуалних поетика српских писаца 20. вијека, као књижевни историчар који свако појединачно дјело сагледава у оквирима књижевне епохе којој припада, као компаратиста чија је пажња усмјерена на контакте и подстицаје који долазе из европских књижевности, и на крају, као врстан теоретичар књижевности, што доказују његова многобројна поетичка истраживања.

Делићев стил научно утемељене критичке прозе, како су то већ примијетили критичари, краси и и једна особеност казивања: способност „уласка” у писца и његовог јунака да „из његове визије тумачи поетске феномене”, али и да то казивање обоји личним тоном. Делићеви специфични лични уводи, те присна и нераскидива веза са традицијом и прецима, отварају и његову посљедњу књигу, објављену

2020. године у Андрићевом институту, у Вишеграду. Студија *Милутиин Бојић пјесник модерне и вјесник авангарде: о поезији и поетици Милутиина Бојића* написана је поводом сто двадесет пет година од рођења и сто година од смрти Милутина Бојића, сто година од пјесникове књиге *Песме бола и њкоса* и величанствене пјесме „Плава гробница” и сто година од пробоја Солунског фронта. Делић је књигу посветио дједовима: Танасију, борцу – артиљерцу са Скадра и Мојковца; Николи, црногорском капетану и официру, и Спасоју Делићу, који је побјегао из логора без пушке, без компаса и новца, и без докумената. Они су Делићева веза са Милутином Бојићем, њиховим савремеником. И заиста, како каже Јован Делић, „кога ближега имају упокојени пјесници од књижевних историчара и посленика на пољу историјске поетике. Ако смо ту нешто помјерили, довољно је да живот добије смисао. И посао којем је тај живот посвећен”. Посвећено се Делић бавио проучавањем Бојићевог живота и дјела. Свједоче о томе раније објављивани радови и фрагменти, опсежни био-библиографски подаци, аналитичка интерпретација поетског и драмског дјела, превредновање увријезених ставова књижевне критике, као и компаративно самјеравање према савременицима и сљедбеницима. Делићева студија о пјеснику страсти, сумње, бола и поноса несумњиво предочава друкчији положај и статус Милутина Бојића. Књижевник је представљен најприје као пјесник модерне, али и, по жанровским помјерањима и односу према Византији, као вјесник авангарде. Оваквим интерпретативним увидима, Делићева студија одиста је отворила и поставила нека нова питања, али и понудила низ нових одговора.

Студија *Милутиин Бојић пјесник модерне и вјесник авангарде: о поезији и поетици Милутиина Бојића* композиционо је састављена од предговора, три цјелине („Општи поглед”, „Фрагменти о поетици Милутина Бојића”, „Плава гробница”), завршне напомене, библиографије и индекса имена, на крају. Свака од три цјелине се састоји од неколико фрагмената који освјетљавају лик Милутина Бојића новим нијансама и новим увидима. У првој цјелини, у фрагментима насловљеним „Милутин Бојић, општи поглед” (19–47) и „Пјесник страсти, сумње, бола и радости” (49–86), Делић сагледава ниво проучаваности овога пјесника, који је, парадоксално, висок и недовољан. Бојић је у књижевној критици најприје слављен као велики таленат и нада; потом је ожаљен као велика жртва, а онда је једно вријеме потонуо у заборав, или барем у други план. Критичар напомиње да су тек пјесници који су се на модеран начин занимали за традицију и њено преиспитивање (М. Павловић, Ј. Христић, И. В. Лалић), Милутина

Бојића поново вратили у историјско памћење, самјеравајући га у координатама XX стољећа. Делићу је веома стало да укаже на чињеницу да је Бојић „био дубок човјек, филозоф не само по образовању већ и по менталном склопу”, те да је отуда природно што је пјесник сумње и то „плодне, интелектуалне, духовне, самосвојне и самосвјесне, пјесничке”. Ова чињеница се понекад превиђа у рецепцији пјесника, што илуструју *Сабрана дела Милушина Бојића*, која је приредио Гаврило Ковијанић, у издању београдске „Народне књиге”. Пјесме су раздијелене у тематске кругове, што олакшава читаоцу праћење Бојићеве поезије по тематској сродности, али, по Делићевом осјећању, тај поступак „мало замагљује аутора, његову позицију и његову ауторску вољу”. У српској поезији XX вијека Бојић, по мишљењу Јована Делића, наставља традицију Војислава Илића, Милана Ракића и, нарочито, Јована Дучића, а то се понајбоље види из Бојићеве чувене „Плаве гробнице”. Са друге стране, Бојић је „битно помјерио тадашњи сензибилитет српске лирике и на плану љубавног, и на плану патриотског пјесништва, односно пјесништва које тематизује историју”. По тјелесности, еротском и нагонском, Бојић је претеча Растка Петровића, Оскара Давича и Бранислава Петровића. То значи, закључује Делић, да Бојић наговјештава долазеће авангардно пјесништво и динамизацијом пјесничке слике и склоношћу ка исконском, првобитном и „примитивном”. Критичар је уочио и Бојићеву блискост са Станиславом Винавером, која почива на сну о Византији. Оба пјесника су имали свијест о неопходности обнове модерног српског пјесништва на византијској духовности и неопходност успостављања духовног континуитета. Обојица су били отворени за комику и смијех, обојица су писали пародије, с тим што је Винавер сумњао у вуковски језик, за разлику од Бојића, који је био чврсто „вуковац”. Сагледавши у цјелини Бојићев живот и дјело, у синтетичком поглављу „Пјесник страсти, сумње, бола и радости”, Делић интерпретира и осјењује пјесников опус. Посебан акценат стављен је на недовољно истражени Бојићев однос према *Библији*, анализирани су пјесме у којима продиру осјећања пролазности, меланхолије и сумње, те је, с пуном пажњом и упоредном анализом, указано на Дучићеву везу са „Плавом гробницом”.

Други дио студије сачињен је од петнаест поетичких фрагмената, у којима је представљена Бојићева разноврсна лектира („Хаос радне собе и пјесникова поетика”, 89–92), почевши од дјела њемачких класичних филозофа, француских пјесника, преко руских романсијера и енглеских историчара, до студија византолога и података

о религиозном животу Асираца и Вавилонца. Шопенхауер и Ниче су, наводи Делић, директно утицали на Бојића. Први га је инспирисао на неколико пјесама, па чак и на цио један ток Бојићеве поезије који је у знаку воље, док је Ниче, химничношћу и екстатичношћу поетске мисли, као и односу према *Библији*, оставио велики траг у његовом пјевању. У наредним фрагментима студије преиспитује се Бојићев однос према Милану Ракићу (103–109), Јовану Дучићу (111–115), Вељку Петровићу (117–119), као и критичару Јовану Скерлићу (139–145) и његовом антиподу Станиславу Винаверу (147–157). Скерлић је похвално писао о Бојићевим *Песмама*, нашао му мјесто у својој *Историји нове српске књижевности*, и то у прегледу и оцјени пјесника и драмских писаца. Винаверови критички судови о Милутину Бојићу утицаће на српске послижератне неоавангардне модернисте, тако да је, захваљујући њима, пјесник читан сурово строго дуго времена. Анимозитет Станислава Винавера према свом пријатељу и другу из младости није само пјесничке поетичке природе, закључује Делић. Пишући о Бојићу, Винавер се заправо обрачунавао са Јованом Скерлићем. Делић зато упућује на Винаверов есеј „Скерлић и Бојић”, као на полазну тачку у било којој расправи о Бојићу, Скерлићу, Византији и – Винаверу.

Делић је, размотривши далекосежну пјесникову идеју континуитета („Континуитет”, 99–102), указао на Бојићев строфични репертоар (121–129), са посебним освртом на стих лирике и драмско искуство (131–138), акцентујући програмске пјесме (165–176) и Косовски завјет (159–164). Критичар представља Бојића и као пјесника сонета („Уз сонете Милутина Бојића”, 183–196), те указује на четрдесет и три пјесме испјеване у овој форми. С обзиром на то да пјесник у сонетима достиже можда најтананије лирске вибрације и да у њима наговјештава долазак авангарде, показујући у појединим идејама и сликама блискост Милошу Црњанском и Растку Петровићу, Делић упозорава да они заслужују пуну читалачку и критичку пажњу. Други дио Делићеве студије завршава се фрагментом „Са маргина Бојићевих драма” (197–223), који је у знаку дијалога са Јованом Христићем, најпажљивијим тумачем Бојићевог драмског стваралаштва. Критичар упозорава да се правац, смјер и успон Бојићевог развоја у области друштвене драме може само слутити. Међутим, извјесно је да је пишчевом прераном смрћу српска књижевност изгубила свог најперспективнијег драмског писца.

Трећи дио студије посвећен је Бојићевој гласовитој пјесми „Плава гробница”, која је, према Делићевим ријечима, постала „нови архетип српског пјесништва” и судбинска пјесма српског народа о Првом свјетском рату. Њени одједи чују се у српском пјесништву 20. и 21. вијека („Плава гробница с почетка и с краја XX вијека”, 227–274), па Делић успоставља интертекстуалне релације с Иваном В. Лалићем и његовом „Плавом гробницом”, затим и са скрајнутим пјесником Милошем Н. Ђорићем и његовом пјесмом „Острво мртвих” (275–288). Потом слиједе осврти на поему *Србија* Милоша Црњанског (289–306), пјесму „Плава гробница – Видо” Милосава Тешића (333–345) и пјесму Ирене Плаовић „Трећа гробница” (347–358). Бојићева пјесма је несумњиво имала велики одјек на српско пјесништво, утврдивши се, како Делић истиче у неколико наврата, као „архетип укоријењен на старозавјетним (изгнани народ) и новозавјетним (страдање, смрт, васкрсење, вјечност) представама”. Тај архетип, који је лансирао Бојића, понавља се у прози и пјесништву М. Црњанског, И. В. Лалића, М. Тешића и И. Плаовић.

Настојећи да обогати контекст „Плаве гробнице”, те пишући о Милутину Бојићу, пјеснику чија је смрт, заједно са Дисовом, означила крај „златног века” српске књижевности, Делић посеже не само за поезијом и есејима Милоша Црњанског већ и његовим путописима. За разлику од ироничног Винавера, у суду о Бојићу неправедног и често произвољног, суд Милоша Црњанског знатно је друкчији. Пјесник *Србије* је цијенио Бојића, а он није, како каже Делић, „претјеривао у својој благонаклоности ни према живима ни према мртвима”. Фрагмент „Ходочашће Милоша Црњанског плавој гробници” (307–331), лирског тоналитета, представља велики допринос у изучавању односа двају писаца. Црњански је, пише Делић, читао непозната и необјављена писма Милутина Бојића. Та писма су додатно зближила живог са упокојеним пјесником. „Пјесник плаве гробнице нашег народа, представник читавог једног поколења, причао ми је сву ноћ на мору, непосредно и горко о Крфу”, пише меланхолични Црњански у тексту „Хаџилук на Крф, до Плаве гробнице”. Црњански је имао свијест да иде, како биљежи Делић, „на жртвеник, на страдално мјесто”. Тај крфски контекст, по Делићу, снажно је утицао на поему *Србија*, а његов утицај чита се и у путопису „Крф, плава гробница”. То је, према Делићу, несумњив знак поштовања Бојића.

Милутин Бојић читан је сурово строго дуго времена. Можемо слободно закључити како је та нанијета му неправда исправљена данас, у наше вријеме. Делићева свеобухватна студија нуди и приказује

једно потпуно ново мјесто Милутина Бојића у српској модерни и авангарди, а тиме и нови статус у српској књижевности. Јован Делић је не само помјерио статус Милутина Бојића већ је и пажљивом анализом изнова актуелизовао његове сонете и драмско стваралаштво, а посебно пјесму „Плава гробница”, акцентујући непобитну чињеницу да је ова пјесма трајно обиљежила српски XX вијек и ушла у колективну свијест српског народа.

Мирјана М. Лукић
Универзитет у Источном Сарајеву
Филозофски факултет
mirjana.lukic@ffuis.edu.ba